

OBIECTE FOLOSITE ÎN PRACTICAREA VÂNĂTORII TRADIȚIONALE AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL MOLDOVEI

Victor MUNTEANU

Deși plasată de etnografi alături de pescuit, albinărit și culesul din natură în cadrul ocupațiilor secundare ale țaranului român din Moldova, nu încapse îndoială că vânătoarea este cea mai veche îndeletnicire a omului, fapt ce s-a știut cu mult înainte ca cercetările să fi adus la lumină armele primitive și picturile murale din caverne. Mii de ani oamenii au fost vânători, înainte de a trece – fără să renunțe întrutotul la vânătoare – la domesticirea și creșterea animalelor¹.

Datorită speciilor valoroase pentru carne și blană, practicarea vânătorii s-a menținut ca ocupație secundară a bărbaților, în special în timpul iernii, când se retrăgeau de la muncă, dar și pentru că în acest anotimp urmărirea animalelor era mult ușurată de căderile de zăpadă, iar prinderea acestora în curse și capcane facilitată de lipsa hranei².

Vânatul a avut încă din vechime un dublu scop: pe de o parte, cel de a obține carne și blană, pe de altă parte, cel de apărare a semănăturilor și a animalelor domestice din gospodărie de sălbăticiunile ierbivore sau omnivore ca lupul, vulpea, ursul, dihorul³. Pentru comunitățile agro-pastorale din Moldova, nevoia de apărare împotriva acestora a dus, în primul rând, la apariția și dezvoltarea numeroaselor tipuri de capcane și curse. Pe lângă aceste scopuri de procurare a cărnii și a blănurilor și de stârpire a animalelor sălbatice – care provocau mari pagube semănăturilor, care atacau oamenii și animalele domestice – vânătoarea avea drept finalitate și comercializarea produselor, fiind totodată și un prilej de distracții și petreceri⁴.

Deci, în mod obișnuit, vânătoarea implică apărarea sau dobândirea unui folos material sau alimentar: carnea va fi mâncată sau

---

¹ Richard Levinsohn, *O istorie a animalelor*, București, Editura Meridiane, 1981, p. 101.

² Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1978, p. 268.

³ *Ibidem*, p. 267.

⁴ *Atlasul Etnografic Român*, vol. II, *Ocupațiile*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 218.

vândută, grăsimea este materia de bază pentru bucătăria tradițională, dar servește și la iluminat sau la tratarea degerăturilor, pieile sunt utilizate pentru comerț, îmbrăcăminte sau accesorii vestimentare⁵.

Importanța vânatului în Moldova este relevată și de documentele medievale, prin privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun vânătorilor din Lwow, în anul 1408, cu referire exactă la pieile de veveriță și cele de vulpe, în timp ce pieile de jder constituiau monopol al domniei. Alte documente semnaleză comerțul intens cu piei obținute din vânat de la Cetatea Albă, cumpărătorii fiind negustorii florentini din Pera și Constantinopol⁶.

Pe de altă parte, importanța acestei ocupații secundare în Moldova medievală este subliniată de existența satelor specializate în vânatoare. Sunt menționate astfel de așezări cu peste 100 de gospodării, ai căror locuitori aveau atribuțiuni foarte bine stabilite: în vreme de război, stăteau în preajma domnului în tabără, constituindu-se într-un soi de escortă domnească, iar în vreme de pace se îndeletniceau cu vânatoarea, aducând la curtea domnească „cerbi, zimbri, oi sălbatice și orice fel de fiare care cutreieră pădurile”. Aceștia sunt scutiți de dări și, mai mult decât atât, pentru pulbere și plumbi primesc leafă aparte⁷. În acest sens stă mărturie frecvența generoasă a toponimului *Vânători*, întâlnit pe întreaga întindere a Moldovei.

În ceea ce privește reglementarea vânătorii în Moldova, aceasta s-a realizat foarte târziu. În 1896 s-a întocmit în Vechiul Regat proiectul pentru Legea Protecției Vânatului, votată și promulgată abia în 1891. Anterior punerii în aplicare a acestei legi, vânatoarea s-a practicat fără nici o restricție⁸.

Întinderile generoase de pădure, cel puțin până în 1829, când în urma prevederilor Tratatului de la Adrianopol s-a procedat la o accelerare a defrișărilor, existența în hotarele fiecărei așezări a cel puțin unei păduri a făcut ca practicarea vânătorii să supraviețuiască ca ocupație secundară până târziu, spre mijlocul secolului trecut.

*

Fără a avea o colecție impresionantă de obiecte de vânatoare, Muzeul Etnografic al Moldovei a ilustrat și intenționează, pe viitor, să

⁵ Robert Delort, *Animalele și istoria lor*, București, Editura Meridiane, 1993, p. 135.

⁶ Valer Butură, *op. cit.*, p. 269.

⁷ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Minerva, 1973, p. 177.

⁸ Valer Butură, *op. cit.*, p. 272.

pună în valoare muzeografică vânătoarea ca ocupație secundară a țăranului român din Moldova. Colecția obiectelor folosite la vânătoare aflate în patrimoniul Muzeului Etnografic poate fi clasificată, în general, în trei mari categorii: **recipientele pentru păstrarea și măsurarea prafului de pușcă** (obiecte din os), **cursele sau capcanele** utilizate în vânătoarea tradițională (obiecte din fier) și **baltagele** (obiecte din bronz și lemn).

*

Nu încape îndoială că, atât prin numărul lor, cât și prin spectaculozitate, cea mai importantă categorie dintre acestea este constituită de **cornurile și măsurile pentru păstrarea prafului de pușcă**. Provenind din zone etnografice ce aparțin, din punct de vedere geografic, jumătății de nord a Moldovei (Iași, Neamț, Suceava, Rădăuți și Câmpulung), dar și, cu excepții, din zona Năsăudului, respectivele obiecte sunt înregistrate într-un segment temporal ce debutează în 1943 și se încheie la sfârșitul anilor '70, sub următoarele denumiri: *corn*, *corn pentru praf de pușcă*, *corn de pădurar*, *ploscă corn de cerb* și *corn de ținut praful de pușcă*.

Cornurile de praf de pușcă s-au confecționat, în general, din coarne de cerb neperechi (trifurcate) care se găseau prin pădure după ce animalul și le schimba. Pentru aceasta, coarnele de cerb se tăiau cu fierăstrăul aproape de bază, de unde începeau ramificațiile. Se curățau de învelișul rugos cu ajutorul unui rașpel, iar apoi se înmuiau, prin fierbere în leșie, și li se scotea din interior măduva cu ajutorul unui cuțit sau a unei dălți. Exista și posibilitatea ca măduva să fie extrasă cu un burghiu, în acest caz nemaifiind necesară fierberea cornului. Apoi se lustruiau fețele cu o bucată de păslă groasă, îmbibată în grăsime, amestecată cu praf de cărbune provenit din lemne de esență tare (gorun). Deschiderile ramificațiilor se astupau fie cu dopuri din cornul rămas (practică aproape exclusivă în ținutul Neamțului), fie cu dopuri confecționate din lemn (practică des întâlnită în Bucovina)⁹.

În cazul cornurilor bucovinene, unde se foloseau dopurile de lemn, gurile se mascau cu armătură din tablă de alamă. Dopul care obtura ramificația mai groasă era prevăzut cu o „țeavă”, fie din lemn, fie din metal, care devenea gură de scurgere a prafului de pușcă. În partea superioară, cornul avea două verigi de fier sau de aramă de care se lega

⁹ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. III, București, Editura Academiei Române, 1998, p. 216.

cureaua pentru transportat pe umăr, curea care, în Bucovina, era decorată cu ținte turnate în cositor.

Suprafața bombată a cornului (pieptul acestuia) se orna cu diferite motive incizate cu cuțitul, săpate cu dălțițe mici sau trasate cu compasul. În final, pentru a căpăta patină gălbuie, roșcată sau brună cornul se fierbea în zeamă de foi de ceapă și gălbenele sau cu frunze și coji de nucă. Inciziile mai adânci se umpleau uneori fie cu o pastă neagră (grăsime amestecată cu praf de cărbune), fie cu ceară roșie¹⁰.

În ceea ce privește decorul cornurilor pentru praf de pușcă, acesta este, în Moldova, unul preponderent geometric. Motivul dominant este constituit pretutindeni de rozeta solară. Ca o caracteristică a rozetei ce apare pe cornurile din Moldova, fie că este cruciformă, fie că este formată din petale sau prin intersectarea a șapte cercuri mici, este faptul că întotdeauna aceasta este înscrisă în mai multe cercuri concentrice. Un simbol cu valoare apotropaică, ce apare pe cornurile din Moldova, este și dintele de lup (zigzagul), evidențiat de șiruri de cerculețe sau de triunghiuri hașurate. Mai rar, dar nu de netrecut cu vederea, apar motivele antropomorfe, sub forma unor triunghiuri hașurate care au în vârf un singur cerculeț, mai abstracte decât în restul țării și deci mai greu descifrabile¹¹. Mai târziu, pe brațele laterale ale cornurilor din Moldova, și-a făcut apariția motivul lalelei, frecvent tratat fie abstract (lalea sugerată prin triunghiuri, linii frânte etc.), fie naturalist¹². Nu lipsesc de pe unele cornuri reprezentările naturaliste ale unor animale sălbatice sau ale unor scene vânătoarești. Aceste reprezentări este foarte probabil să reprezinte o extindere a magiei atât de caracteristică comunităților de vânători din paleolitic. De altfel, cornul de cerb este un simbol al esenței vieții, regenerării și permanenței, marele ierbivor fiind probabil unul dintre animalele totemice ale daco-romanilor¹³.

Concluzionând, putem afirma că Muzeul Etnografic al Moldovei deține în patrimoniul său câteva cornuri de vânătoare de o incontestabilă valoare științifică și estetică, dar puține ca număr și cu o proveniență geografică restrânsă, asemenea obiecte lipsind din alte zone etnografice

¹⁰ *Ibidem*, p. 217.

¹¹ Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, București, Editura Meridiane, 1979, p. 220.

¹² Gheorghe Iordache, *op. cit.*, p. 222.

¹³ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1993, p. 328.

ale Moldovei (Vaslui, Bacău, Vrancea, Galați). În acest sens, este necesar ca în cercetările de teren care se vor întreprinde în jumătatea sudică a Moldovei să se aibă în vedere identificarea și achiziționarea acestora, în scopul întregirii hărții etnografice a estului României.

*

A doua categorie de obiecte de vânătoare folosite de țăranii din Moldova reprezentate în muzeu sunt **cursele** sau **capcanele**.

O clasificare a tipologiei acestora a fost făcută de Romulus Vuia, care distingea *curse care prind vânatul prin căderea unui capac*, *curse care strivesc vânatul prin greutatea lor*, *curse care prind vânatul ieșind din vizuină*, *curse care prind vânatul de picior sau de cap*, *curse cu momeală vie*, *gropi* sau *capcane în care cade vânatul și curse cu laț*¹⁴.

Singurul tip de curse sau capcane aflat în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei sunt cursele de fier care prind vânatul de picior sau de cap. În esență, cursele de fier sunt de formă circulară, mai rar dreptunghiulară, și erau prevăzute cu arc și margini zimțate și se închideau fie prinzând vânatul de picior atunci când se puneau sub frunze, fie îl prindeau de cap atunci când în mijlocul lor era pusă momeala. Acest tip de curse sau capcane este unul dintre cele mai des întâlnite nu numai în spațiul românesc, ci în întreaga Europă și în mare parte a Asiei¹⁵. La început, erau făurite de către fierarii comunităților vânătoarești, urmând ca, ulterior, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, să poată fi achiziționate din târguri și iarmaroace¹⁶.

În cazul în care erau folosite pentru prinderea animalelor mari (urs, lup), acestea erau legate cu lanțuri de fier de un copac matur și rezistent. În general, acest tip de curse și capcane era folosit în grupuri de câte trei-patru. Pentru că o astfel de capcană era destinată să prindă animale puternice, trebuia să fie făurită dintr-un metal dur și rezistent. Fierarii confecționau un asemenea obiect numai prin prelucrare la cald, procedeu care permitea transformarea sensibilă a materiei prime, dar și îmbunătățirea gradului de duritate a acesteia. De aceea, se fierbea fierul până ce metalul se înroșea în zona care urma să fie lucrată. Apoi, în vederea dobândirii formei dorite, metalul înroșit se deforma plastic prin

¹⁴ Romulus Vuia, *Vânătoarea și curse țăărănești din Țara Hațegului și regiunea Pădurenilor*, extras din revista „Carpații”, anul XI, nr. 12, decembrie 1943, p. 7.

¹⁵ Valer Butură, *op. cit.*, p. 272.

¹⁶ *Ibidem*, p. 416.

lovirea rapidă, puternică și ritmică, cu ajutorul ciocanelor de diferite dimensiuni. Apoi, fierul fiert se încovoia, se tăia (realizarea dinților) și se perfora la îmbinarea celor două părți ale capcanei. Nu de puține ori, urmărindu-se sporirea durtății capcanei, mai ales cea a stratului superficial, fierul folosit la confecționarea acesteia se călea, adică se încălzea la o temperatură superioară punctului de transformare și se răcea brusc într-un mediu de cele mai multe ori gazos sau lichid. Procedul de călire și recălire nu face altceva decât să sporească conținutul de carbon al fierului¹⁷.

În Muzeul Etnografic al Moldovei, acest tip de curse este reprezentat de trei obiecte ce provin din zona Neamț, de la Pârâul Fagului, și zona Iași, din Schitu Hadâmbu. Toate au formă circulară, dar diferă ca dimensiuni. Cele pentru prinderea jderilor au deschiderea maximă de 20 de centimetri și lungimea, cu tot cu coada de ancorare, de 40 de centimetri, în timp ce cele destinate prinderii lupilor au deschiderea de minim 30 de centimetri și lungimea în jur de 64-70 de centimetri. Ca și în cazul cornurilor pentru păstrarea prafului de pușcă, sunt zone etnografice în Moldova care nu sunt reprezentate în patrimoniul Muzeului Etnografic.

Dacă în cazul animalelor mici – jder, râs, vulpe – acest tip de capcană era suficient pentru uciderea animalului, în cazul animalelor mari, și în special al celor carnivore, cum ar fi lupul, simpla prindere a piciorului în cursă nu era suficientă pentru omorârea acestuia. În acest caz, țaranul vânător era nevoit să-l ucidă cu lovituri de bătă sau baltag.

*

Baltagul constituie a treia categorie de obiecte de vânatoare din patrimoniul muzeului.

Deși baltagul apare menționat de mai mulți etnografi ca făcând parte din accesoriile alaiului de nuntă¹⁸ sau, în anumite zone, în contextul desemnării locului pentru prisăcărit, acesta este, în esență, o armă-unealtă eminentamente vânătorească. Proveniența baltagului este găsită de către unii specialiști în securile de luptă din secolele XVI-XVII, care erau mai mici și aveau ceafa prelungită sub formă de spin¹⁹.

¹⁷ Gheorghe Iordache, *op. cit.*, p. 341.

¹⁸ Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicționar de artă populară*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 64.

¹⁹ Gheorghe Iordache, *op. cit.*, p. 328.

Baltagele din patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei provin din zona Sucevei (Moldova-Sulița, Breaza), dar și din Rădăuți (Ulma, Brodina, Vatra Moldoviței) și din Iași (Valea Seacă). Confecționate din alamă și bronz, obținute prin turnare, cele mai multe dintre ele au până incizată cu motive decorative geometrizzate (dinte de lup, ochi, puncte, melci, spirale). Mai rar, apare pe acestea motivul solar reprezentat de rozete și cercuri concentrice. Incizarea decorului se realiza cu dălțițe sau cu compasul, cu puțin timp înainte de solidificarea metalului turnat. Lungimea penelor variaza între 11 și 16 centimetri. Înregistrate fie cu numele de *baltag*, dar și de *toporeț* sau *toporaș*, mare parte dintre ele sunt prevăzute, la orificiul de înmănușare, cu un gen de colier, realizat din alamă sau dintr-o împletitură de fire și benzi metalice, cu dublu rol: de fixare a cozii și decorativ. De asemenea, multe dintre cozile baltagelor, având lungimi între 80 și 90 de centimetri, confecționate din lemn de esență tare, sunt decorate în partea superioară fie prin crestarea directă a lemnului, fie prin aplicarea de brățări din fire de alamă sau ținte metalice.

*

Comparând proveniența obiectelor folosite la vânătoare aflate în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei cu harta acestei ocupații secundare, se poate trage concluzia necesității unei cercetări în zonele din sudul Podișului Central Moldovenesc (Roman, Colinele Tutovei, zona Hușilor), dar și în zona montană (Valea Trotușului, Vrancea) în scopul completării colecției.

Deși puține la număr, multe dintre obiectele aflate în patrimoniul sunt de incontestabilă valoare științifică, putând fi cu ușurință clasate în categoria tezaur.

Résumé

Le travail *Objets utilisés dans la pratique de la chasse traditionnelle faisant partie du patrimoine du Musée Ethnographique de la Moldavie* commence avec un regard historique sur l'importance de la chasse en tant qu'occupation secondaire dans la Moldavie médiévale. Puis, l'auteur fait un inventaire des objets utilisés dans la chasse appartenant au patrimoine du Musée Ethnographique de la Moldavie: cornes et mesures pour garder les poudres à canon, pièges, hachettes.

ILUSTRĂȚII

Fig. 1. Corn pentru păstrarea prafului de pușcă din Brodina – Suceava pe care se observă motivul solar, țeava de scurgere din os și brățara de aramă în partea superioară. Pe partea inferioară apare motivul antropomorf specific Moldovei de nord, triunghiul cu trei cerculețe în vârf. Aceleași motive apar ștanțate pe colierul de aramă care fixează țeava de scurgere. Cureaua din piele este ținută cu cositor.

Fig. 2. Alături de rozeta solară apare pe aceste recipiente și motivul lalelei. Se remarcă, de asemenea, prezența bumbilor de alamă în relief.

Fig. 3. Corn de praf de pușcă din zona Bacău. Un alt motiv ornamental incizat este simbolul solar reprezentat sub formă de melc sau de spirală.

Fig. 4. Corn de praf de pușcă din Straja – Rădăuți cu decor solar, fitomorf (lalea), antropomorf și zoomorf (coarne de berbec) pe colierul de alamă din partea superioară și dinte de lup la baza țevii de scurgere.

Fig. 5. Curse din fier pentru prins jderi și lupi provenind din Pârâul Fagului – Neamț. Se observă pârghia de susținere a arcului și dinții de pe ambele laturi ale capcanei, precum și suportul de tablă pentru momelă.

Fig. 6. Baltag din bronz din Ulma – Rădăuți cu motive incizate dintelui de lup, crucea solară din patru bumbi în relief și unul central. Orificiul de înmănușare este fixat cu o țesătură din fire de alamă (solzi).

Fig. 7. Baltag din Breaza – Suceava. Prezintă ca ornamentalică spirala și dintelui de lup pe colierul de înmănușare.

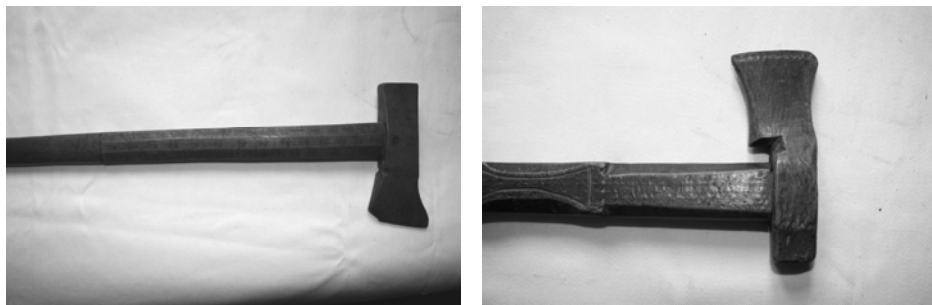

Fig. 8. Motivul dintelui de lup și al spiralei pe bastoane de lemn ce imită forma baltagului din zona Neamț